

РОЗДІЛ 4.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

4.1. Васильєв О.А. Перспективи Росії, США і Китаю бути глобальними лідерами

Характерною ознакою сьогоденного світу є його складність і швидкі зміни завдяки глобалізації, розповсюдженню технологій і демографічним зсувам. Глобалізація впливає практично на всі аспекти людської діяльності. Люди, продукти та інформація перетинають кордони з безпрецедентною швидкістю у величезній кількості, діючи як каталізатор економічного розвитку, і в той же час, підсилюючи напругу в суспільстві, боротьбу за ресурси і політичну нестабільність. Головним для глобалізації є розповсюдження нових технологій, що дозволяє розвивати світове інформаційне середовище і надає можливість обмінюватись інформацією і знаннями.

Сучасні тенденції глобалізації та інтеграції світової економіки характеризуються формуванням інноваційної економіки, заостренням глобальної конкуренції на світових ринках інвестицій, наукомістких товарів і послуг. Окреслюється тісний взаємозв'язок науково-технологічної, зовнішньої та торговельно-економічної політики для забезпечення зростання економіки і підвищення соціальних стандартів населення. Майбутній розвиток світової економіки пов'язаний із хвилею нововведень, що прокладають шлях становленню нових технологій з перетіканням наявного капіталу до виробництва нового технологічного укладу.

Ключову роль у модернізації і розвитку економіки грає різке підвищення інноваційної активності. У сучасній економіці на частку НТП припадає до 90% від сукупного внеску всіх факторів приросту. З урахуванням критичного значення і високої невизначеності результатів наукових досліджень держава бере на себе функції інтелектуально-інформаційного центру регулювання і стратегічного планування розвитку економіки, підтримки відповідного науково-технологічного середовища, яке включає в себе розвинену базу фундаментальних знань і пошукових досліджень,

інститути прикладних досліджень і дослідно-конструкторських розробок, систему стимулювання освоєння і розповсюдження нових технологій. У всіх країнах світу послідовно збільшується фінансування НДДКР, частка яких у ВВП досягає 4%.

Намагання США, Росії і Китаю займати місце глобальних лідерів доцільно розглядати в контексті глобалізації світової економіки та інтегральних об'єднань. Місце Росії, США і Китаю у світовій економіці згідно з валовим внутрішнім продуктом відображено в табл. 1. У 2014 р. Китай випередив США за обсягом ВВП з урахуванням паритету купівельної спроможності (ПКС), але сьогодні США залишаються найбільшою економікою світу на номінальній базі (\$18 569 млн), Китай – другий (\$11 199 млн), а Росія займає дванадцяте місце (\$1 283 млн) зі значним відставанням від обох країн. У 2016 р. Китай займав перше місце у світі з часткою ВВП (ПКС) 17,71 %, США – друге (15,50 %), а Росія тільки – шосте (3,21 %). За збереження теперішніх темпів зростання економіки Китай зможе випередити США за обома методиками розрахунку ВВП приблизно у 2030 р. Сьогодні Китай значно відстає від США, а також від Росії з обсягів ВВП (ПКС) на одну особу. США займають десяте місце (\$54 597), Росія – сорок дев'яте (\$24 805), а Китай – вісімдесят дев'яте (12 880), відстаючи від загальносвітового показника (\$15 147).

За даними Стокгольмського інституту досліджень проблем світу (2016 р.), за витратами на оборону на першому місці у світі перебуває США (\$611 млрд), Китай займає друге місце (\$215 млрд), на третьому – Росія (\$69,2 млрд).

Росія займає 16-ту позицію серед найбільших експортних економік світу. У 2016 р. вона експортувала товарів на \$282 млрд, а імпортувала на \$180 млрд, маючи позитивний торговельний баланс у \$102 млрд. У 2016 р. ВВП Росії (номінальний) складав \$1,28 трлн, ВВП на одну особу дорівнював \$23,2 тис. Найбільші отримувачі експорту з Росії: Нідерланди (\$29,3 млрд), Китай (\$28 млрд), Німеччина (\$21,3 млрд), Білорусь (\$10,9 млрд), Туреччина (\$13,7 млрд). Протягом останніх п'яти років російський експорт зменшився з \$506 млрд у 2011 р. до \$282 млрд у 2016 р. Найбільші постачальники російського імпорту: Китай (\$37,3 млрд), Німеччина (\$23,6 млрд), Білорусь (\$10,9 млрд), Італія (\$7,44 млрд) і США (\$5,79 млрд). Експортні товари РФ: сира нафта (\$73,7 млрд), неспецифіковані товари (\$45,3 млрд), рафінована нафта (\$45,1 млрд), вугільні брикети (\$8,51 млрд), алюміній (\$4,89 млрд). Найбільш поширені імпортні товари: медикаменти (\$6,94 млрд), неспецифіковані товари (\$6,6 млрд), автомобілі (\$6,03 млрд), вироби машинобудування і обладнання (\$5,96 млрд), комплектні частини для транспорту (\$5,68 млрд).

Протягом останнього десятиліття зростання зовнішньої торгівлі Росії відставало від країн з аналогічним рівнем економічного розвитку. Частка експорту у ВВП Росії складає менше третини. У Російській Федерації продовжується деградація науково-технологічної сфери. Сьогодні в країні ще збереглося досить потужне наукове співтовариство. За кількістю вчених Росія обіймає п'яте місце у світі після США, ЄС, Японії, Китаю. Однак РФ фактично є єдиною країною у світі, де кількість вчених постійно скорочується. За рівнем частки витрат на НДДКР у ВВП Росія опинилася на рівні країн третього світу (США – 2,77%, Китай – 1,84%, РФ – 1,12%). За сучасного стану і тенденцій трансформації науково-технічного комплексу РФ країна не зможе вийти на рівень розвинених держав, бути лідером глобальних і регіональних інтеграцій.

Економічні санкції, введені США і ЄС після анексії Криму і агресії на Донбасі, призвели до значної ізоляції Росії від доступу до нових технологій. Якщо не буде знайдено вихід із цієї ситуації, через кілька років російська економіка опиниться у стані незворотного відставання та освоєння нового технологічного укладу. Продовження санкцій може призвести до руйнування багатьох виробничих циклів у різних секторах економіки, зупинки виробництва і банкрутства низки підприємств, суттєвого падіння рівня життя населення. Без реалізації курсу на суверенний розвиток на передовій технологічній основі забезпечити стійкість внутрішнього соціального й економічного порядку в РФ неможливо. Збереження залежного становища економіки від західного ядра світової фінансово-економічної системи веде до подовження і поглиблення кризи. Поліпшення ситуації неможливо без зміни теперішньої сировинної моделі вбудови Росії до світової економіки.

США є другою експортною економікою світу. У 2016 р. експорт США дорівнював \$1,42 трлн, а імпорт – \$2,21 трлн, дефіцит торгового балансу склав \$783 млрд. США є країною з найбільшим імпортом у світі. У 2016 р. ВВП США (номінальний) становив \$18,6 трлн, а ВВП на душу населення – \$57,5 тис. Основний експорт США складається з неспецифікованої продукції (\$157 млрд), автомобілів (\$53,6 млрд), складових транспортних устаткувань (\$43 млрд), інтегральних схем (\$31,9 млрд). Серед імпорту головне місце посідають автомобілі (\$173 млрд), сира нафта (\$108 млрд), комп'ютери (\$84,8 млрд), неспецифіковані товари (\$84,8 млрд), медикаменти (\$67,5 млрд). Основними країнами для експорту США є Канада (\$266 млрд), Мексика (\$229 млрд), Китай (\$115 млрд), Японія (\$63,2 млрд), Велика Британія (\$55,3 млрд). Найбільше продукції США імпортують з Китаю (\$385 млрд), Мексики (\$302 млрд), Канади (\$296 млрд), Японії (\$130 млрд) і Німеччини (\$118 млрд).

Щоб краще конкурувати на світовій арені, керівництво США сьогодні фокусує свою увагу на таких життєво важливих інтересах, як захист країни, сприяння її процвітання, збереження миру за допомогою сили і підсилення впливу США. Сполучені Штати Америки сьогодні – найпотужніша держава у світі, яка володіє унікальними перевагами в технологіях, енергетиці, в питаннях альянсів і партнерств. Керівництво країни робить ставку на втілення технологічних нововведень у військовій структурі, на проривні науково-технічні досягнення. Стратегія національної безпеки США відносить до постійних національних інтересів такі: безпека США, їх громадян, американських союзників і партнерів; сильна, інноваційна, розвинута американська економіка, що сприяє створенню сприятливих можливостей і процвітання; дотримання універсальних цінностей у себе вдома і у всьому світі; заснований на правилах міжнародний порядок, який підтримується під керівництвом США і направлений на укріплення миру і безпеки; створення сприятливих умов для протистояння глобальним викликам.

Китай – найбільша експортна економіка світу. У 2016 р. КНР експортувала товарів на \$2,06 трлн і імпортувала на \$1,32 трлн, маючи позитивний торговий баланс у \$736 млрд. У 2016 р. ВВП Китаю (номінальний) дорівнював \$11,2 трлн, а ВВП на одну особу – \$15,5 тис. Найпоширеніші китайські експортні товари: комп'ютери (\$136 млрд), радіо-теле обладнання (\$115 млрд), телефони (\$84,3 млрд), інтегральні схеми (\$54,8 млрд), світлові прилади (\$29,7 млрд). Головний імпорт складається з інтегральних схем (\$128 млрд), сирої нафти (\$116 млрд), золота (\$62,6 млрд), залізної руди (\$58 млрд), автомобілів (\$44 млрд). Країни отримувачі китайського експорту: США (\$385 млрд), Гонконг (\$287 млрд), Японія (\$129 млрд), Республіка Корея (\$93,7 млрд) і Німеччина (\$65,2 млрд). Найбільші країни-експортери до Китаю: Гонконг (\$285 млрд), Республіка Корея (\$124 млрд), США (\$115 млрд), Японія (\$113 млрд) і Німеччина (\$85,4 млрд).

Китайська грошова одиниця «юань» має статус міжнародної резервної валюти з 10,92% «валютного кошика» МВФ, залишивши позаду японську єну і британський фунт стерлінгів. У фінансових транзакціях її частка складає зараз 2,3%, але вона зросла приблизно у чотири рази в порівнянні з 2013 р. (зараз частка долара – 72%, євро – 19,95%). Китай є експортною економікою з позитивним платіжним балансом і має цінні папери США на суму понад трильйон доларів.

Прогнозується, що у 2024 р. кількість вчених і дослідників у Китаї буде більша, ніж у США, ЄС і Японії разом узятих. Уже у 2013 р., за даними Світового Банку, Китай вийшов на перше місце у світі

за кількістю науково-технічних працівників. Кількість вчених із загальної кількості людей, зайнятих у виробництві, в ЄС складає 22%, у Китаї – 19%, в США – 17%, у РФ – 6%.

Чверть світового високотехнологічного експорту, який складає понад 2,5 трлн дол., належить Китаю. У 2014 р. Китай досяг паритету з США з частки доданої вартості у високотехнологічному виробництві, де у США – 29%, а у Китаю – 27%, при чому за десять років його частка виросла в 10 разів. За прогнозами, до 2020 р. Китай випередить США з інвестицій у дослідження і розробки, накопичить аналітичну масу знань та результатів наукових експериментів, що сприятиме науково-технологічному прориву.

Завдяки великим досягненням в економіці Китай обіймає провідні позиції в глобальних інтеграційних проектах, зокрема, «Один пояс – один шлях», на маршрутах якого протягом наступних десятиліть може виникнути нова структура економіки. Дієвим інструментом Китаю є інвестиції в реальний сектор економіки партнерів, головним чином – в транспортну інфраструктуру і супроводжуючі виробництва.

Табл. 1

Валовий внутрішній продукт (номінальний) найкрупніших економік 15 країн у доларах США за даними Світового Банку (2016 р.)

Місце у світі	Країна	Млрд. дол. США	Місце у світі	Країна	Млрд. дол. США
1	США	18 569	9	Бразилія	1 796
2	Китай	11 199	10	Канада	1 530
3	Японія	4 939	11	Республіка Корея	1 411
4	Німеччина	3 694	12	Росія	1 283
5	Велика Британія	2 619	13	Іспанія	1 232
6	Франція	2 465	14	Австралія	1 205
7	Індія	2 264	15	Мексика	1 046
8	Італія	1 850	–	Усього у світі	75 000

Сьогоднішній етап модернізації цивілізації отримав назву постіндустріального або постмодерністського. Його основою є пріоритетна роль науки як стрижня, навколо якого створюються нові технології, відбуваються економічний і соціальний прогрес суспільства. Сучасні тенденції глобалізації та інтеграції світової економіки характеризуються широким використанням інформаційних технологій, формуванням інноваційної економіки, інтернаціоналізацією досліджень, розробок і наукомісткого виробництва.

Умова, необхідна для успішної реалізації стратегії розвитку, полягає у випереджаючому становленні базисних виробництв нового технологічного укладу і виводі економіки на пов'язану з ним нову довгу хвилю зростання. Для цього необхідна концентрація ресурсів для створення ядра нового технологічного укладу і досягнення синергетичного ефекту формування кластерів нових виробництв, що передбачає узгодженість макроекономічної політики з пріоритетами довгострокового техніко-економічного розвитку країни.

Висновки та рекомендації.

1. Історичний досвід свідчить, що світовим лідером і центром тяжіння може бути тільки держава з розвинутою економікою на основі інноваційних досягнень науки і техніки, значним внеском у світову торгівлю високотехнологічною продукцією, високим рівнем гуманітарних і соціальних стандартів населення, а не тільки з потужним військово-промисловим комплексом. Аналіз внеску номінального валового внутрішнього продукту країн у світову економіку доводить, що тільки США і Китай сьогодні можуть грати роль лідерів глобального розвитку і бути центрами інтеграції. США і Китай обіймають першочергові позиції у взаємних обсягах експорту та імпорту і глибоко зацікавлені в стабільних економічних відносинах на майбутнє. Протягом ХХ ст. США були безперечним лідером світового прогресу, є їм сьогодні і залишаться таким на доволі довгу перспективу.

2. Сьогодні Росія посідає другорядні позиції у світовому експорті й імпорті, рівні життя населення. Аналіз міжнародних торгово-економічних відносин свідчить, що Росія фактично є сировинною складовою світового ринку. Основними статтями її експорту є сировинні товари з малою доданою вартістю, а імпорту – товари промислового виробництва. Реальної економічної основи для підвищення ВВП і товарообігу немає через низький темп зростання російської економіки і її застарілу структуру. У зовнішній політиці сьогодні і в найближчому майбутньому у Росії немає реального

підґрунтя грати роль одного з лідерів прогресу й ефективного центру інтеграції, навіть на пострадянському просторі.

3. У зовнішній політиці Україна має орієнтуватися на США як економічного і політичного лідера світу, та враховувати, що санкції Заходу погіршують економічну і соціально-політичну ситуацію в Росії, послаблюють її військово-промисловий комплекс і дають можливість Україні сподіватися на поступки російського керівництва в позитивному вирішенні питання тимчасово окупованих українських територій.